

Als je weet wat de kern van je vak is, dan weet je wanneer je als docent en leerling 'klaar' bent. Maar hoe kies je die kern? Wat is het belangrijkste wat je per se van een vak moet kennen en kunnen? Tiddo Ekens beschrijft hoe je gerichte keuzes in het aanbod van lesmateriaal kunt maken.

Kies de kern

Maak het levensecht en sla over

TEKST TIDDO EKENS

Wat bied je aan, wat bied je niet aan? Dat was de vraag in een recent gesprek met enkele docenten voortgezet onderwijs. Een docent vertelde hoe het misging bij een oefening in de lesmethode met een vmbo-3-klas.

De opdracht was: 'Benoem het lidwoord'. Een leerling begreep het woordje 'benoem' niet, een ander wist niet wat een 'lidwoord' was. Een derde schreef de hele zin over en onderstreepte het lidwoord, de vierde schreef alleen het lidwoord op, en een vijfde leerling schreef consequent alle zelfstandige naamwoorden op. Kortom, veel ging mis. Zo'n les zou zomaar de indruk kunnen wekken dat leerlingen slecht in Nederlands zijn. Feit is dat zowel docent als leerlingen niet blij terugkijken op deze les. En behalve dat de instructie in het boek verwarring veroorzaakte, bleef ook het nut van deze opdracht voor leerlingen verborgen.

Precies dezelfde leerlingen voeren ook een project uit rond een goed doel. De leerlingen maken flyers voor een avond met ouders, ze stellen een uitnodigingsbrief op en presenteren met PowerPoint een verhaal voor een volle kantine met ouders. En inderdaad, met een probleemloos gebruik van lidwoorden. Docenten en ouders zijn onder de indruk, leerlingen zijn enthousiast en trots.

Lastige keuzes

Dit voorbeeld is niet uniek voor het vak Nederlands en evenmin voor vmbo-3. Het laat zien voor welke keuzes docenten staan. Moet de docent in dit voorbeeld nu minder aandacht aan het benoemen van lidwoorden besteden? 'Ja' kan zijn antwoord zijn, want hij twijfelt aan het nut ervan. Of 'Nee' want deze les staat in

het boek en in de sectie is afgesproken dat het boek leidend is voor het curriculum. 'Zal ik gewoon vaker projecten en authentieke taken aanbieden?' kan de docent zich afvragen. Ja, want dan zijn leerlingen gemotiveerder en ervaren ze het nut van wat ze aan het doen zijn. Of: nee, want leren ze dan wel taalkundig ontleden? Bereidt hij hen dan wel voldoende voor op de toetsen? Krijgt hij dan geen problemen met de docent die deze groep volgend jaar heeft? Met deze vragen heb je als docent veelvuldig te maken: waar steken leerlingen echt wat van op, hoe krijg ik het boek uit en hoe blijf ik in de pas lopen met mijn collega's van hetzelfde vak?

In Nederland is er geen voorgeschreven curriculum waarin staat wat je wel of niet moet doen. Er zijn wel voor elk schooltype door de overheid doelen vastgesteld maar die zijn globaal en bovendien niet per leerjaar uitgewerkt. Zie ook de informatie in het kader. Docenten vinden vaak houvast in hun leermiddelen. Zij hebben er vertrouwen in dat leermiddelen aansluiten bij doelen. Dat blijkt uit opmerkingen zoals: 'De makers zullen daar vast wel goed over hebben nagedacht.' Of: 'Alles zit erin.' Of: 'Dit materiaal is gemaakt voor tl-3-leerlingen, dus dat moeten ze kunnen.' Dit vertrouwen neemt niet weg dat je als docent toch ook zelf keuzes moet maken in de leermiddelen, immers, er zijn meer lessen in leermiddelen beschikbaar dan er uren in het rooster zijn. Dus: wat behandelen je wel, wat kun je inkorten, en wat kun je misschien overslaan?

Leerdoelen en de kern

Docenten kunnen deze keuzes beter maken als leermiddelen aanwijzingen geven over de relatie tussen een concrete les en het doel. Welke lessen in het leermiddel behandelen welke doelen?

En welke lessen kun je dan dus overslaan omdat leerlingen deze doelen al beheersen? En welke lessen in deelvaardigheden kun je overslaan als je meer in projecten werkt waarin deze deelvaardigheden geïntegreerd worden toegepast?

Niet alle leermiddelen bieden hulp om zulke keuzes te maken in het beschikbare aanbod. Docenten kunnen natuurlijk ook zelf hun kern kiezen. De volgende stappen helpen om deze kern in kaart te brengen.

Officiële doelen

De site leerplaninbeeld.slo.nl geeft een overzicht van alle officiële doelen waaraan scholen dienen te werken. In het voortgezet onderwijs bestaan deze doelen uit kerndoelen en eindtermen. De kerndoelen hebben betrekking op de onderbouw, terwijl de eindtermen de doelen beschrijven die leidend zijn voor het examen van het vmbo, havo en vwo. Naast deze doelen zijn voor Nederlands en rekenen/wiskunde referentieniveaus geformuleerd als aanvulling op bestaande doelen. Alle officiële doelen zijn voor meerdere leerjaren geformuleerd, met een onderscheid tussen onderbouw en bovenbouw. De formulering van doelen is open, wat blijkt uit woorden zoals 'een aantal', 'de belangrijkste' of 'verschijnselen en ontwikkelingen in hun eigen omgeving'.

De vertaling en interpretatie van globale doelen naar concrete lessen vindt in de huidige praktijk plaats door uitgevers van leermiddelen en docenten. Ook de opbouw en volgorde van leerstof wordt door hen bepaald.

In het recente curriculumadvies *OnsOnderwijs2032* wordt geadviseerd (nieuwe) leerdoelen concreter (dan nu het geval is) uit te werken in kerndoelen. Hierdoor zouden leraren duidelijker kunnen zien wat de verplichte kern is en welke ruimte ze hebben voor eigen keuzes.

1 Breng de doelen terug tot levensechte taken

Levensechte taken worden ook wel complexe opdrachten, functionele opdrachten of authentieke taken genoemd. Zet per vak de belangrijkste taken op een rij die leerlingen in het alledaagse leven moeten uitvoeren. Tips:

- Kijk welke levensechte taken in je lesmethode of andere leermiddelen beschikbaar zijn. Dat kunnen eindopdrachten, projecten of practica zijn. Soms staan ze niet in het boek maar online.
- Formuleer deze belangrijkste taken zo concreet mogelijk. Bijvoorbeeld: een (Marktplaats)-advertentie schrijven, de korting op een artikel berekenen, een mening geven over een culturele voorstelling, een verklaring geven voor een actueel conflict.
- Inventariseer welke leerstof jouw leerlingen nodig hebben om deze taken te kunnen uitvoeren. Leerlingen kunnen dat vaak ook zelf goed aangeven.

2 Hanteer het principe van schaarste

Beantwoord voor jezelf deze vragen:

- Stel je voor dat je je vak in de helft van het gebruikelijke aantal uren geeft. Welke taken wil je dan vooral oefenen?
- Stel je voor dat je per jaar niet meer dan zes toetscijfers hoeft te verzamelen, wat ga je dan toetsen?
- Wat zijn de drie belangrijkste taken van je vak?

3 Inventariseer de doelen die niet in levensechte taken passen

Beantwoord de volgende vraag:

- welke doelen van het vak kunnen niet in levensechte taken vertaald worden?

Deze vakdoelen komen meestal voort uit de academische herkomst van het vak, zoals redekundig of taalkundig ontlede, poëzie-analyse, differentiëren met de kettingregel of redeneren met een vakterm als standplaatsgebondenheid. Kijk of deze doelen als cursus kunnen worden aangeboden, bijvoorbeeld een module grammatica, of een lessenserie met bijzondere wiskundige bewerkingen.

4 Neem je leermiddelen erbij en maak keuzes

Beantwoord per leerjaar drie vragen over het aanbod in beschikbare leermiddelen:

- Welke leerstofonderdelen moeten beslist worden aangeboden (hoofdstukken, paragrafen, lessen)?
- Welke leerstofonderdelen sluiten bij elkaar aan en kunnen daarom goed in samenhang worden aangeboden?
- Welke leerstofonderdelen kunnen worden ingekort of overgeslagen omdat dat al voldoende in een ander leermiddel of in een ander vak aanbod komt?

In de praktijk blijkt dat deze exercitie lucht geeft. De uitwisseling tussen collega's van hetzelfde vak maakt duidelijk wat gemeenschappelijk als zinvol wordt ervaren. Dat geeft een gedeelde focus op de kern van het vak. Maar ook wordt duidelijk welke leerstofonderdelen in de praktijk problemen opleveren. Het uitwisselen van deze ervaringen leidt vaak tot relatief eenvoudige aanpassingen, bijvoorbeeld door onderdelen in het aanbod combineren, in te korten, of door gewoonweg over te slaan. ●

► **Tiddo Ekens is onderwijsadviseur en ontwikkelt concepten van leermiddelen. Hij begeleidt scholen en uitgevers in het vertalen van onderwijsbeleid en taalbeleid naar de dagelijkse lespraktijk.**

Meer info: www.ekens.nl.